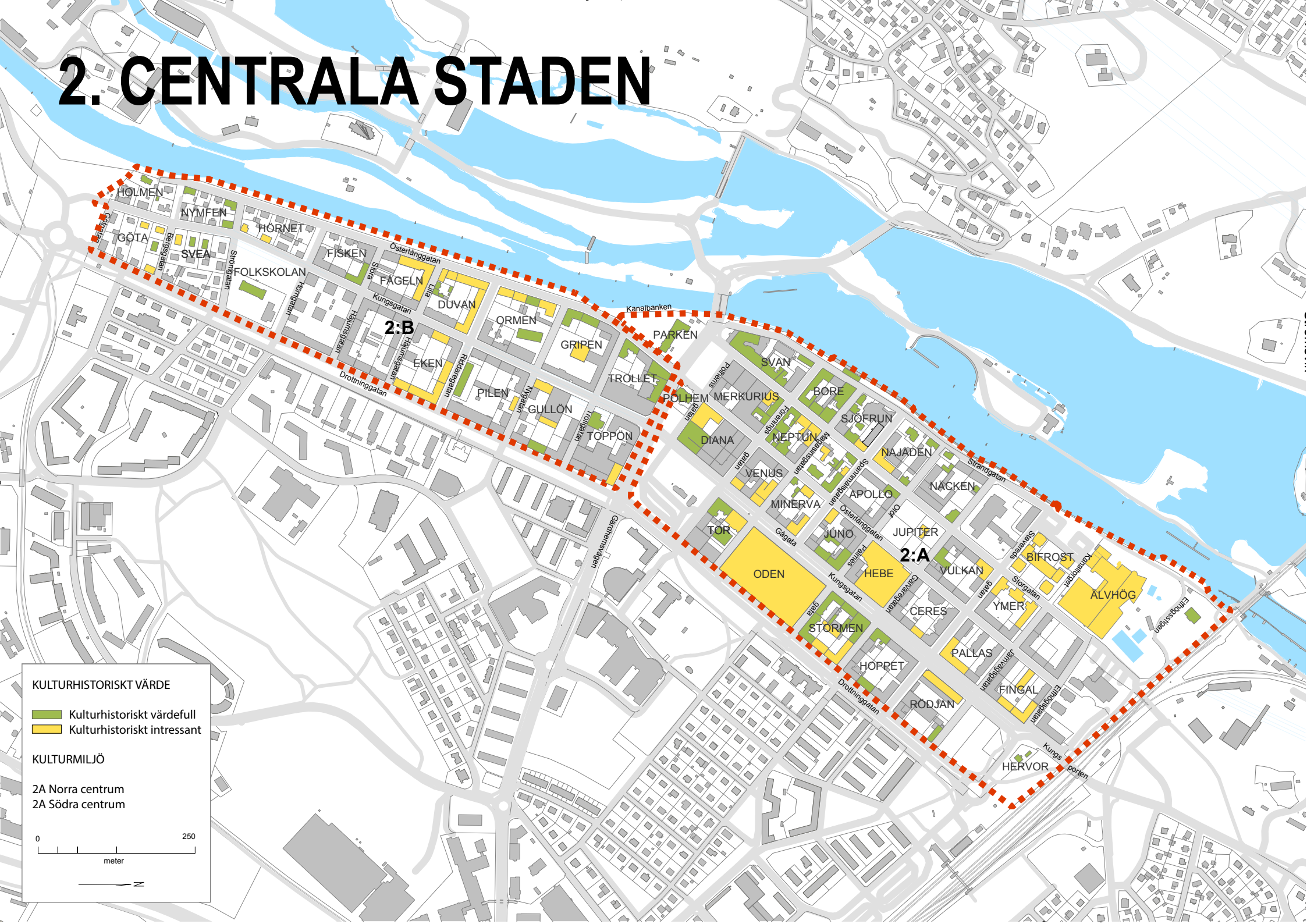

2. CENTRALA STADEN

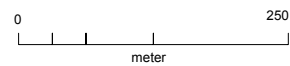

KULTURHISTORISKT VÄRDE

- Kulturhistoriskt värdefull
- Kulturhistoriskt intressant

KULTURMILJÖ

- 2A Norra centrum
- 2A Södra centrum

STADSDELENS HISTORIA

Området som senare kom att bli Trollhättan var kuperat med djupa dalar och höga kullar. Älven och dess brusande fall präglade landskapet och utgjorde länge gränsen mot Norge.

Den första fasta bebyggelsen uppkom mot slutet av 1600-talet och bestod av en småskalig såg- och kvarnverksamhet med enstaka bostadshus på öarna och markerna öster om älven.

År 1794 upprättas en karta över området i ett försök att få ordning på den bebyggelse som fritt uppkommit. Kartan visar ett 100-tal byggnader förlagda till Malgön, Önan och längs landsvägen från Tunhem som gick via Stavereds utmarker och ner till älven vid Malgön. Vägens sträckning finns på sätt och vis fortfarande kvar i Storgatan.

En viktig förutsättning för industriutvecklingen i området var byggandet av sluss- och kanallederna. Den första slussleden stod klar år 1800 och redan år 1844 hade den ersatts av en ny med högre kapacitet. Tillsammans med den industriella revolutionens genombrott mot senare delen av 1800-talet började en större och mer utvecklad industri etableras i området där det nu fanns god tillgång på både vattenkraft och transportmöjligheter. Till perioden hör även uppförandet av Olidans kraftstation (1910) med tillhörande anläggningar vilka kraftigt kom att påverka stadens utveckling.

År 1877 öppnade Bergslagarnas Järnvägsaktiebolag sin sträckning mellan Göteborg och Trollhättan vilket, utöver kanalen, blev till en värdefull transport- och kommunikationsled. Järnvägen bidrog även senare till utvecklandet av en modern och stadsnära industri som inte längre var hänvisad till älven för transportmöjlighet.

Ett smalspår anlades vid nuvarande Drottninggatan från verkstadsföretaget Nohabs verkstäder i söder till järnvägen i norr. Spårets dragning har troligtvis påverkat stadens utbredning åt öster. Trollhättan växte på så vis fram till ett långsmalt samhälle som avgränsades av kanalen i väster, Nohabs järnväg i öst och järnvägen i norr.

Mellan åren 1892-1893 upprättade lantmätaren G. G. Skårman en stadsplan över Trollhättan. Planen omfattade området öster om kanalen och innebar en utökning av den karta som år 1863 upprättats av Nils Ericson. Staden delades in i en rutnätsplan med gator och slutna kvarter i rätvinkliga rader och en paradgata med trädalléer fick namnet Kungsgatan. En stad växte fram och storstadsmässiga stenhus i tidsenlig arkitektur tog plats bland småskalig sågarbebyggelse kring sekelskiftet 1900. År 1916 fick Trollhättan stadsrättigheter.

Utsnitt från 1794 års karta över Trollhättan. År 1863 upprättas den stadsplan som till stora delar fortfarande gäller för centrala staden.

Centrum har här delats in i två miljöer, söder och norr om Torggatan. Områdena skiljer sig åt och präglas av olika byggnadsperioder.

De norra delarna hade börjat bebyggas med en lägre trähusbebyggelse redan under tidigt 1700-tal. Bebyggelsen hade uppkommit sporadiskt och utan fasta riktlinjer. Mot senare delen av 1800-talet började man uppföra en stadsbebyggelse som följde Skårmans stadsplan från 1892-1893, samhället förtätades och i början av 1900-talet, strax efter sekelskiftet, uppfördes de första stenhusen.

De södra delarna av centrum bestod ända fram till 1930-talet av en nästintill renodlad och småskalig trähusbebyggelse för arbetare. Förtätningen av stadsdelen kom långt senare än den norra och det var först mellan åren 1940-1950 som de större förändringarna skedde. Detta resulterade i att de södra delarna av centrum fick en funktionalistiskt inspirerad bebyggelse uppförd efter en stadsplan från slutet av 1800-talet.

I den kulturhistoriska inventeringen av Trollhättans innerstad från 2003, delar författarna in staden i fem byggnadsperioder. Nedan presenteras de tidsperioder som karakteriserar stadens bebyggelseutveckling. (De södra delarna av centrum omfattas främst av perioderna 1, 4 och 5).

1. Innan den första stadsplanen bestod bostadsbebyggelsen av enkelstugor tillhörande arbetare vid mjöl- och sågkvarnar. Husen låg i anslutning till kvarnarna i fallen och i viss utsträckning på den östra strandkanten. Enligt

äldre kartor låg bebyggelsen mellan nuvarande Österlånggatan och trafikkanalen. Av den äldsta bebyggelsen finns mycket få spår bevarade.

2. Den stegrande industrialisering som tog fart när slussarna stod klara under början av 1800-talet innebar en ökad inflyttning till området. Både tjänstemän och arbetare lockades till området. När den nya slussleden stod klar år 1844 fortsatte stadens industriella resa och den ökade kommunikationen medförde ytterligare en inflyttning och kraftig etablering av nya industrier. Under denna period började även bostäder för tjänstemän uppföras av högre kvalitet än tidigare.

Mot slutet av 1800-talet, runt 1860 börjar en träbebyggelse i 1-2 våningar med dekorativa träfasader uppföras ner mot kanalen. Byggnaderna hade ofta butiker i bottenvåningen och bostad för ägaren ovanpå. På tomterna stod magasin, uthus och mindre bostadshus, vilket är kännetecknande för 1800-talets köpmans- och hantverksgårdar. Av denna bebyggelse finns några enstaka bevarade utmed Strandgatan. Najaden 3, Näcken 5 och Sjöfrun 7 är exempel som genom sin placering och arkitektoniska utformning visar på hur Trollhättan under 1800-talet utvecklades till en köp- och handelsstad vid kanalens strand.

3. Stenstaden började utvecklas under 1900-talets första årtionden. Vanligast är större hyreshus i fyra våningar med butiker på bottenplan. Bebyggelsen bär idag drag av jugend, nationalromantik och 1920-talets mer klassicerande stilideal. Några av dessa finns bevarade med vackra stenfasader, främst utmed Storgatan.

4. Från 1940-1960 sker en kraftig byggnadsexpansion, framför allt i de södra delarna av centrum som fram till nu består av en lägre trähusbebyggelse. Nya bostadsideal kring boendemiljön genomsyrar lägenheterna och kvarteren. De ofta väldekorerade fasaderna ersätts av funktionalistiska fasader där byggnadens funktion är ledande för utformningen. Släta, odecorerade fasader i antingen puts eller tegel med stora fönster och balkonger är signifikanta med tidens bostadsbebyggelse. I de södra delarna av centrum finns vissa välbevarade exempel som ger en god bild över tidens arkitektur. I kv. Duvan och Ormen finns relativt välbevarade exempel på tidens flerbostadshus med karakteristiska fasader och balkonger från tiden. I de södra delarna av centrum finns välbevarade exempel på villor från 1940-talet i kv. Svea. Husen har en intressant utformning med funktionalistiska ideal med nyklassicistiskt inspirerande dekorationer.

5. Under senare delen av 1900-talet och fram emot 2000-talet karaktäriseras den tillkomna bebyggelsen av blandade stilar med postmodernistiska inslag och funktionalistiska återblickar.

Under mitten av 1900-talet börjar även befintlig bebyggelse rivas till förmån för modernare boenden i flerbostadshus. Dessa rivningar sker framför allt i norra centrum i kvarteren Pallas, Fingal, Loke, Ymer, Bifrost och nuvarande Älvhögen som fram till mitten av 1900-talet består av en småskalig trähusbebyggelse. På senare år har även tilläggsisoleringar och andra energieffektiviserande åtgärder förändrat fasader och gatumiljöer har fått nya uttryck.

Vy över Kungsgatan åt norr med industrierna på Stallbacka i bakgrunden. Källa: Innovatum bildarkiv.